

УДК 614.253.4:[37.015.31:5]

ВОЛОДИМИР МАКАРЕНКО

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

ОСВОЄННЯ ДОСВІДУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ФАХОМ МАЙБУТНІМИ ЛІКАРЯМИ В ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Автором проаналізовано можливості освоєння досвіду творчої діяльності за фахом майбутніми лікарями в процесі природничо-наукової підготовки; виявлено, що фахова компетентність лікаря формується і вдосконалюється із освоєнням досвіду творчої діяльності за фахом; запропоновано з метою освоєння та збагачення досвіду творчої діяльності за фахом використовувати у процесі природничо-наукової підготовки комплекс педагогічних умов; наведено приклади реалізації цього підходу засобами професійно-спрямованого навчання у процесі природничо-наукової підготовки; подано результати експериментальних досліджень проведених у медичних вишах; намічено перспективи подальших розвідок.

Ключові слова: майбутні лікарі; освоєння досвіду творчої діяльності за фахом; процес природничо-наукової підготовки; система професійно-орієнтованих завдань: фахова компетентність

Реформа медичної галузі потребує кардинальних змін у системі підготовки майбутніх лікарів, які здатні володіти високим рівнем фахової компетентності. Її формування в медичних вишах має здійснюватися не лише під час вивчення фахових дисциплін, а й у процесі природничо-наукової підготовки. Готовність фахівця до виконання фахової діяльності зумовлюється набутими теоретичними знаннями, засвоєними практичними вміннями, значущими особистісними якостями та досвідом творчої діяльності за фахом.

Проблему набуття студентами досвіду фахової діяльності досліджували Т. Березюк, А. Вербицкий, М. Ільязова, Д. Костюк, А. Саврасова, Н. Самоукіна, В. Толочек, В. Ягупов та інші.

Вивчення різних джерел показало, що дослідження з формування досвіду творчої діяльності за фахом майбутніх фахівців, охоплюють багато аспектів цієї проблеми. Особливого значення в цьому напрямі набуває освоєння досвіду творчої діяльності за фахом майбутніх лікарів під час вивчення ними природничо-наукових дисциплін.

Метою статті є розкриття шляхів освоєння досвіду творчої діяльності за фахом майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки.

В. Ягупов, розглядаючи операційно-діяльнісний компонент фахової компетентності майбутнього фахівця, зазначає, що він є відображенням фахового досвіду, культури та стилю фахової діяльності, здатності успішно діяти як фахівець певного профілю [13]. Д. Костюк вважає, що цей компонент включає навички, уміння, досвід діяльності фахівців [3]. На нашу думку, фахова компетентність майбутнього лікаря включає праксеологічну, яка відображає навички, уміння, досвід діяльності лікарів, здатність до реалізації знань на практиці через сформовану систему, навичок і умінь, фундаментально-прикладних дій та операцій. Вона представлена системою умінь та здатностей відповідно до функцій і типових задач фахової діяльності майбутніх лікарів та досвідом творчої діяльності за фахом [6, с. 39].

Під досвідом розуміють відображення законів об'єктивного світу і суспільної практики у свідомості людини, утворене завдяки активному практичному пізнанню. Досвід, як зазначає В. Толочек, являє собою стійкі вміння вирішувати завдання в галузі професійної діяльності [12].

Структура професійного досвіду, на думку А. Саврасової і Н. Самоукіної, містить такі компоненти: способи і вміння здійснювати аналіз позитивних і негативних результатів власних досягнень; знання індивідуальних особливостей характеру та інтелекту; наявність елементів саморегуляції; саморозвиток [10; 11], механізмами чого є селективність, організованість та емоційність [11].

До досвіду творчої діяльності за фахом, нами віднесено такі складники: практика фахової діяльності; уміння прислухатись до думки інших; комунікабельність [6, с. 39].

Ми вважаємо, що практика фахової діяльності включає: досвід надання кваліфікованої лікарської допомоги; уміння робити правильний вибір, у тому числі, й в екстремальних ситуаціях; уміння

обґрунтовувати і передавати досвід; прагнення до набуття умінь щодо узагальнення; здатність знаходити і впроваджувати нове в практику; готовність до застосування в клінічній практиці особистого досвіду та перспективного досвіду інших лікарів, інноваційних технологій тощо; здатність знаходити і впроваджувати нове в практику; постійне вдосконалення своєї професійної майстерності. Вміння прислухатись до думки інших – це вміння застосувати індивідуальний підхід до співробітників; прагнення до набуття умінь узагальнення і використання передового досвіду. Під комунікабельністю ми розуміємо здатність до спілкування з пацієнтами та колегами; здатність до міжособистісної взаємодії в процесі діяльності; вміння брати участь в спільному ухваленні рішень; здатність до праці в команді [4, с. 192].

Отже, набуття досвіду творчої діяльності за фахом дозволить майбутнім лікарям вирішувати професійні завдання, спираючись на власні знання та вміння, відповідно умовам ситуації.

А. Саврасова вважає, що досвіду властивий діяльнісний характер, і формуючись він проходить етапи первинного засвоєння, становлення і розвитку [10]. Важливе значення при засвоєнні професійного досвіду, на думку А. Вербицького, належить моделюванню майбутньої професійної діяльності у навчанні [2]. Науковці виділяють фактори, які здатні впливати на процес засвоєння досвіду професійної діяльності: практична діяльність особистості та усвідомлене управління нею власним досвідом [10].

Слід зауважити, що досвід творчої діяльності за фахом у процесі навчання в вищій школі формується лише частково. Поширена думка, що він набувається лише після закінчення вишу, під час особистісного виконання посадових обов'язків, шляхом спроб і помилок.

Ми вважаємо, що важливо для освоєння цього досвіду використовувати такий вагомий компонент фахової підготовки майбутніх лікарів, як вивчення природничо-наукових дисциплін. До них належать «Анатомія людини», «Гістологія, цитологія та ембріологія», «Мікробіологія, вірусологія та імунологія», «Фізіологія» та інтегровані дисципліни – «Біологічна та біоорганічна хімія», «Медична інформатика», «Медична біологія», «Медична та біологічна фізика», «Медична хімія».

Т. Березюк також вважає, що важливу роль у набутті досвіду фахової діяльності мають відігравати природничо-наукові дисципліни. На її думку, в процесі навчання природничо-наукових дисциплін студенти вишу мають виконувати навчальну діяльність, яка моделює їхню майбутню фахову діяльність, що дає можливість розширити умови набуття досвіду останньої. Для реалізації такого підходу вона пропонує використання засобів професійно-спрямованого навчання [1].

Проведене нею дослідження показує, що головними проблемами щодо реалізації професійно-спрямованого навчання під час вивчення природничо-наукових дисциплін, на думку респондентів, є відсутність ініціативи з боку студентів, викладачі недостатньо використовують нетрадиційні форми навчання, великий обсяг навчального матеріалу і недостатня кількість годин для вивчення, недостатнє матеріально-технічне забезпечення [1].

Шляхи забезпечення професійної спрямованості навчання науковець вбачає у наповненні природничо-наукових дисциплін прикладними задачами та окремими питаннями, які є професійно значущими для майбутніх фахівців.

Ми вважаємо, що накопиченню досвіду творчої діяльності за фахом сприятимуть: розвиток фахового середовища; актуалізація фахового потенціалу природничо-наукової підготовки; спрямованість навчально-пізнавальної та наукової діяльності студентів на формування фахових компетентностей [8, с. 9–10].

Освоєнню досвіду творчої діяльності за фахом сприяє використання методу пошуково-дослідницьких проєктів [5].

Позитивно впливає на даний процес раціональний підбір системи професійно-орієнтованих завдань з кожної дисципліни природничо-наукового циклу.

Завдання клінічного змісту (ситуаційні задачі) дають змогу проілюструвати застосування навчального матеріалу дисципліни до розв'язування задач, що виникають у фаховій діяльності лікаря.

Важливою у даному плані є робота у групах. Студенти об'єднуються у дві групи. Викладач виступає в ролі експерта, стежить за перебігом заняття та непомітно спрямовує студентів до правильного розв'язку. При цьому студенти мають переконати експерта у доцільності своїх міркувань і зробити правильні висновки.

На завершення завдання викладач підводить підсумки проведеної роботи, відзначає внесок учасників у розв'язування проблеми. Важливим є те, що участь студентів у аналізі клінічних ситуацій подібна до структури їхньої майбутньої фахової діяльності. Це створює обстановку «віртуальної практики», зближує навчальну і майбутню фахову діяльність.

Експериментальне дослідження щодо формування в студентів досвіду творчої діяльності за фахом здійснювалося у процесі природничо-наукової підготовки майбутніх лікарів на базі п'ятох вишів України, зокрема Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна

академія», Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та Сумського державного університету У педагогічному експерименті взяли участь 455 студентів і 63 викладачі.

Експеримент передбачав упровадження в процес природничо-наукової підготовки майбутніх лікарів педагогічних умов формування фахових компетентностей майбутніх лікарів при вивченні природничо-наукових дисциплін в експериментальній групі.

У ролі критерію сформованості досвіду творчої діяльності за фахом ми обрали діяльнісно-творчий [4, с. 190].

А. Саврасова вважає, що оцінити досвід з точки зору студентів та викладачів (експертів) можна використавши у якості показників результатів формування досвіду професійної діяльності: динаміку засвоєння студентами групи умінь під час залучення їх до практик на різних етапах навчання; самооцінку ними власного досвіду діяльності, завдяки рефлексії [10].

З метою визначення рівня сформованості досвіду творчої діяльності за фахом ми скористалися показниками (практика фахової діяльності; вміння прислухатись до думки інших; комунікабельність) [4, с. 192] та рівнями (інтуїтивний, репродуктивний, активний і творчо-індивідуальний) [9, с. 188].

Результати формувального експерименту представлено на рис. 1.

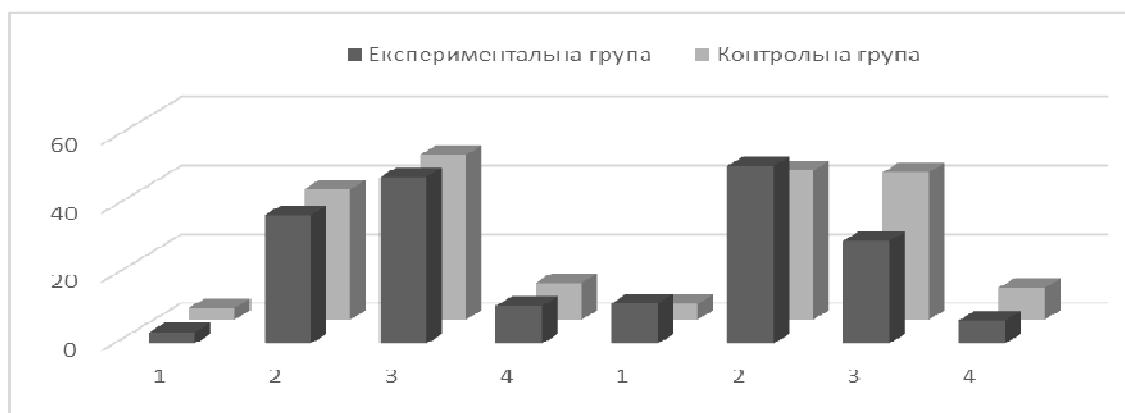

Рис. 1. Динаміка сформованості досвіду творчої діяльності за фахом (%)

Як видно з діаграми, поданої на рис. 1, рівні сформованості досвіду творчої діяльності за фахом на початковому етапі експерименту в експериментальній і контрольній групах приблизно однакові. Кількість респондентів з творчо-індивідуальним рівнем (1) сформованості досвіду творчої діяльності за фахом в експериментальній групі становить 3,25%, у контрольній групі – 3,35%, з активним рівнем (2) в експериментальній групі становить 37,35%, у контрольній групі – 37,95%, з репродуктивним рівнем (3) в експериментальній групі становить 48,45%, у контрольній групі – 47,95%; з інтуїтивним рівнем (4) в експериментальній групі становить 10,95%, у контрольній групі – 10,75%.

Аналіз дослідження рівнів сформованості досвіду творчої діяльності за фахом майбутніх лікарів після проведення формувального експерименту дав можливість зробити такі висновки.

Творчо-індивідуальний рівень сформованості досвіду творчої діяльності за фахом в експериментальній групі зріс на 8,5%, у контрольній групі – зменшився на 1,2%, активний рівень в експериментальній групі зріс на 14,3%, у контрольній групі – лише на 5,4%, репродуктивний рівень в експериментальній групі зменшився на 18,6%, у контрольній групі – лише на 5,1%, інтуїтивний рівень в експериментальній групі знизився на 4,2%, а в контрольній групі – лише на 1,5%. Спостерігається зростання кількості респондентів з високим і достатнім та зменшення з середнім і низьким рівнями в експериментальній групі на фоні незначної хаотичної зміни розподілу рівнів у контрольній групі. Позитивна динаміка в експериментальній групі обумовлена впровадженням експериментальних педагогічних умов у процес природничо-наукової підготовки.

Для доведення статистичної значущості кількісних змін, які відбулися внаслідок формувального етапу експерименту, використано критерій згоди χ^2 .

Висновок. Таким чином, проведене дослідження дає можливість стверджувати, що освоєння досвіду творчої діяльності за фахом у процесі природничо-наукової підготовки є невід'ємною складовою ефективності формування фахових компетентностей майбутніх лікарів. Емпіричне дослідження підтвердило доцільність упровадження виокремлених педагогічних умов з метою освоєння досвіду творчої діяльності за

фахом майбутніми лікарями. При цьому важливого значення набуває використання ситуаційних задач, які певним чином моделюють майбутню діяльність, зокрема, раціонально-підібраної системи професійно-орієнтованих завдань. Перспективу подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо в пошуку нових методичних підходів та розробленні навчально-методичного забезпечення для їхньої реалізації.

Список використаних джерел

1. Березюк Т. П. Набуття досвіду фахової діяльності майбутніх бакалаврів економіки у процесі навчання природничо-наукових дисциплін [Електронний ресурс] / Березюк Т. П. // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. – 2013. – Vol. 7. – P. 22–27. – Режим доступу : http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/berezyuk_t.p._the_acquisition_of_professional_experience_in_the_future_bachelor_of_economics_learning_funda_mental_disciplines.pdf
2. Вербицкий А. А. Инварианты профессионализма: проблемы формирования : монография / А. А. Вербицкий, М. Д. Ильязова. – М. : Логос, 2011. – 288 с.
3. Костюк Д. А. Структура фахової компетентності майбутніх інженерів-енергетиків сільськогосподарського виробництва / Д. А. Костюк // Нові технології навчання. – 2011. – Вип. 67, ч. 1. – С. 170–175.
4. Макаренко В. І. Критерії сформованості фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки / В. І. Макаренко // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2016. – Вип. 18. – С. 188–194.
5. Макаренко В. І. Метод пошуково-дослідницьких проєктів як засіб формування науково-дослідницьких умінь студентів. / В. І. Макаренко, О. В. Макаренко, К. С. Макаренко, О. В. Сілкова // Вища освіта України. – Дод. 2, т. 3 (54). – Тематичний випуск: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – К. ; Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 76–87.
6. Макаренко В. І. Структура системи фахових компетентностей майбутніх лікарів / В. І. Макаренко // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2016. – №7 (166) – С. 37–40.
7. Макаренко В. І. Формування творчої компетентності майбутніх лікарів на заняттях з біофізики / В. І. Макаренко, О. В. Макаренко, К. С. Макаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2015. – № 3 (47). – С. 397–405.
8. Макаренко В. І. Формування фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Макаренко Володимир Іванович. – Кропивницький, 2017. – 20 с.
9. Макаренко В. І. Формування фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки : дис ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Макаренко Володимир Іванович ; Центральноукраїнський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кропивницький, 2017. – 262 с.
10. Саврасова А. Н. Формирование опыта профессиональной деятельности как условие профессионального развития будущих учителей [Электронный ресурс] / А. Н. Саврасова // Письма в emissia offline : электронный научно-педагогический журнал. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2006/1023.htm>.
11. Самоукина Н. В. Структура профессионального опыта [Электронный ресурс] / Н. В. Самоукина // Элитариум. Центр дистанционного образования. – Режим доступа : http://www.elitarium.ru/2005/07/15/struktura_professionalnogo_opyta.html.
12. Толочек В. А. Современная психология труда : учеб. пособие для студ. высш. обучающихся по направлению и спец. психологии / В. А. Толочек. – СПб. [и др.] : Питер, 2006. – 478 с.
13. Ягупов В. В. Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.] – Вип. 2. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – С. 48–62.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017 р.

МАКАРЕНКО В.

HSEIU «Ukrainian Medical Stomatological Academy», Poltava, Ukraine

MASTERING THE EXPERIENCE OF CREATIVE ACTIVITY BY SPECIALTY OF FUTURE DOCTORS IN THE PROCESS OF NATURAL-SCIENCE TRAINING

The author analyzes the possibilities of mastering the experience of creative activity on the specialty of future doctors in the process of natural science training; it was revealed that professional competence of the doctor is formed and perfected with mastering of experience of creative activity in the specialty; with the aim of mastering and enriching the experience of creative activity on the specialty to use the complex of pedagogical conditions in the process of natural science training (development of the professional environment; actualization of the professional potential of science and education; the direction of educational, cognitive and scientific activity of the students for the formation of professional competencies) is proposed; examples of the implementation of this approach are provided by means of vocational guidance in the process of science education, in particular, the use of a rationally-selected system of professionally-oriented tasks for classroom and non-audiences of students; the results of experimental research conducted in medical universities are presented; it was indicated that the introduction of the mentioned pedagogical conditions into the process of natural science training provided statistically significant positive changes in the indicators of the formation of the experience of creative activity in the specialty; prospects for further exploration are outlined.

***Keywords:** future doctors; mastering the experience of creative activity in the specialty; the process of natural science training; system of professionally-oriented tasks; professional competence.*

УДК 37.016:53

КАТЕРИНА МАКАРЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УРОК ФІЗИКИ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Розглянуто основні підходи до формулювання понять «мета уроку» і «завдання уроку» та типізацію проблемних ситуацій; виявлено напрямки підсилення особистісної направленості змісту матеріалу уроку; розкрито механізми конструювання мети і задач уроку та його змісту в системі особистісно орієнтованого навчання на межі зв'язку з компетентнісним підходом; наведено приклади створення проблемних ситуацій у процесі навчання фізики, які дають можливість підсилити мотиваційний компонент уроку.

***Ключові слова:** урок фізики; особистісно орієнтоване навчання; мета уроку; завдання уроку; мотивація.*

Активізація освітньої політики, спрямованої на гармонійне виховання підростаючого покоління, є пріоритетним напрямом сучасної освіти. Перед школою поставлене завдання виховати освічену, духовно багату особистість. Тобто, «...освіченим є не просто випускник..., який вивчив науки, що там викладали, а людина, здатна до співпереживань, готова до вільного гуманістично орієнтованого вибору, індивідуального зусилля і самостійної, компетентної і відповідальної дії в політичному, економічному, професійному і культурному житті» (С. Гончаренко).

Технологія особистісно орієнтованого навчання розроблялася М. Алексєєвим, Є. Бондаревською, І. Котовою, М. Кузнецовим, С. Подмазіним, В. Сериковим, Є. Шияновим, І. Якиманською та ін. Серед вітчизняних учених, що займалися цією проблемою варто відзначити І. Беха, Н. Бібік, М. Гузика, В. Рибалка, О. Савченко.

Не дивлячись на те, що ця проблема детально розглянута в науковій літературі, мало приділяється уваги конструюванню мети і задач уроку та його змісту в системі особистісно орієнтованого навчання на межі зв'язку з компетентнісним підходом.

Мета статті – розкрити можливості конструювання цілі і задач уроку фізики та підсилення його мотиваційного компоненту засобами особистісно орієнтованого навчання.

Слід зазначити, що в світлі компетентнісного підходу до навчання необхідним є формулювання мети уроку не через учительську мету (ціленав'язуюче навчання), а через результати учнівської діяльності.